

ΔΙΤΕ

ΔΙΚΑΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
& ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Α Ν Α Τ Υ Π Ο

Digital Services Act και ζητήματα
προστασίας προσωπικών δεδομένων

Χριστίνα Καπαδούκα
Δικηγόρος, MSc

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Online πρόσβαση σε ΔΙΤΕ
στην Πλατφόρμα Νομικού Περιεχομένου

www.qualex.gr

Digital Services Act και ζητήματα προστασίας προσωπικών δεδομένων

Χριστίνα Καπαδούκα

Δικηγόρος, MSc

Η Digital Services Act (DSA) στοχεύει στην δημιουργία ενός ασφαλέστερου ψηφιακού χώρου, στον οποίο θα προστατεύονται τα θεμελιώδη δικαιώματα όλων των χρηστών των ψηφιακών υπηρεσιών. Ωστόσο, στη σύγχρονη ψηφιακή πραγματικότητα αναδύονται νέες πηγές διακινδύνευσης αναφορικά με τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. Ειδικότερα, τα προσωπικά δεδομένα αποτελούν το οξυγόνο της ψηφιακής κοινωνίας και το νέο οικονομικό αντάλλαγμα για την παροχή υπηρεσιών στους ψηφιακούς αποδέκτες. Οι κανόνες που επιβάλλονται μέσω της DSA θα έχουν αναμφισβήτητη αντίκτυπο στα θεμελιώδη δικαιώματα των αποδεκτών ψηφιακής υπηρεσίας. Κρίσιμο είναι λοιπόν να εξεταστεί κατά πόσον οι διατάξεις της DSA συμβαδίζουν εν τω πράγματι με το δίκαιο προστασίας προσωπικών δεδομένων.

I. Εισαγωγικά

Αναμφισβήτητα, η εκθετική αύξηση της τεχνολογίας και η χρήση του διαδικτύου συμβάλλουν καθοριστικά στη διαμόρφωση της σύγχρονης κοινωνίας διαδραματίζοντας ενεργό ρόλο σε διάφορες εκφάνσεις της καθημερινότητας. Τον Δεκέμβριο 2020 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε μια δέσμη νομοθετικών μέτρων, ήτοι δύο Προτάσεις Κανονισμού, γνωστές ως Πρόταση Κανονισμού σχετικά με την ενιαία αγορά ψηφιακών υπηρεσιών¹/ Πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες (DSA) και αντίστοιχα Πρόταση Κανονισμού σχετικά με διεκδικήσιμες και δίκαιες αγορές στον ψηφιακό τομέα²/ Πράξη για τις ψηφιακές αγορές (DMA)³. Σημειώνεται ότι στις 12 Οκτωβρίου 2022 δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο Κανονισμός (ΕΕ) 2022/1925 σχετικά με διεκδικήσιμες και δίκαιες αγορές στον ψηφιακό τομέα (εφεξής DMA)⁴ και

αντίστοιχα στις 27 Οκτωβρίου 2022 δημοσιεύθηκε το τελικό κείμενο του Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065 σχετικά με την ενιαία αγορά ψηφιακών υπηρεσιών (εφεξής DSA)⁵. Οι πράξεις αυτές τέθηκαν σε εφαρμογή στις 2 Μαΐου 2023 και 17 Φεβρουαρίου 2024 αντίστοιχα. Τόσο η DSA⁶ όσο και η DMA στοχεύουν στην προώθηση της καινοτομίας, της ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας ιδίως μέσω του περιορισμού συγκέντρωσης εξουσίας των μεγάλων εταιρειών τεχνολογίας⁷. Αξίζει να επισημανθεί ότι η επιλογή της υιοθέτησης Κανονισμών, αντί Οδη-

με διεκδικήσιμες και δίκαιες αγορές στον ψηφιακό τομέα και για την τροποποίηση των οδηγιών (ΕΕ) 2019/1937 και (ΕΕ) 2020/1828 (Πράξη για τις Ψηφιακές Αγορές), διαθέσιμο σε: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022R1925&qid=1678007371996&from=en>

1. Βλ. Πρόταση ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ σχετικά με την ενιαία αγορά ψηφιακών υπηρεσιών (πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες) και την τροποποίηση της οδηγίας 2000/31/ΕΚ, διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52020PC0825>
2. Βλ. Πρόταση ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ σχετικά με διεκδικήσιμες και δίκαιες αγορές στον ψηφιακό τομέα (πράξη για τις ψηφιακές αγορές), διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/?uri=COM:2020:842:FIN>
3. Βλ. *F. Pop, L. Grant, J. Bezemer, The Digital Markets Act: more choice and improved data protection for users*?, 2022, EIPA.
4. Βλ. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟ (ΕΕ) 2022/1925 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 14ης Σεπτεμβρίου 2022 σχετικά

5. Βλ. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟ (ΕΕ) 2022/2065 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 19ης Οκτωβρίου 2022 σχετικά με την ενιαία αγορά ψηφιακών υπηρεσιών και την τροποποίηση της οδηγίας 2000/31/ΕΚ (πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες), διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32022R2065>
6. Σημειώνεται ότι στις 5 Απριλίου 2024 δημοσιεύθηκε ο Ν 5099/2024 σχετικά με την λήψη μέτρων για την εφαρμογή του Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 19ης Οκτωβρίου 2022 σχετικά με την ενιαία αγορά ψηφιακών υπηρεσιών και την τροποποίηση της Οδηγίας 2000/31/ΕΚ («Πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες») και άλλες διατάξεις. Με τον εν λόγω Νόμο επιχειρείται η θέσπιση μέτρων εσωτερικού δικαίου για την πλήρη και αποτελεσματική εφαρμογή της DSA.
7. Βλ. *S. Vergnolle, Enforcement of the DSA and the DMA: What did we learn from the GDPR?*, 2021, VerfBlog.

γιών, δεν είναι τυχαία⁸, δεδομένου ότι οι Κανονισμοί είναι γενικής εμβέλειας, υποχρεωτικοί και άμεσα εφαρμοστέοι σε κάθε κράτος μέλος⁹.

Ένας βασικός προβληματισμός που ανακύπτει αφορά στη σχέση της DSA με τις διατάξεις του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων (εφεξής ΓΚΠΔ). Όπως είναι γνωστό, στην Κοινωνία της Πληροφορίας (ΚτΠ), όπου η εξέλιξη της τεχνολογίας επηρεάζει καθοριστικά το σύνολο των βιοτικών σχέσεων και δραστηριοτήτων¹⁰, η πληροφορία αποτελεί σημαντικό αγαθό. Ο «κατακλυσμός δεδομένων»¹¹ έχει καθοριστικές συνέπειες ως προς την έκταση της προσβασιμότητας και τη διάρκεια της ψηφιακής πληροφορίας. Ειδικότερα, στο ψηφιακό περιβάλλον οι επιχειρήσεις βασίζονται ολοένα και περισσότερο στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με στόχο την παροχή υπηρεσιών με κριτήριο τις προτιμήσεις του κάθε χρήστη. Αντίστοιχα διαπιστώνεται ότι οι ψηφιακοί χρήστες συχνά διαθέτουν τα προσωπικά τους δεδομένα, προκειμένου να έχουν πρόσβαση σε δωρεάν ψηφιακές υπηρεσίες.¹² Για την ακρίβεια δεν πρόκειται για δωρεάν υπηρεσίες, καθώς κατ'ουσίαν ανταλλάσσουν τη χρήση της υπηρεσίας με τα δεδομένα που διαθέτουν¹³.

Στόχος της νομοθέτησης των νέων κανόνων ήταν να διαφυλάξουν το δικαίωμα των προσώπων στον πληροφοριακό αυτοκαθορισμό¹⁴ σε ψηφιακό περιβάλλον, με άλλα λόγια την αξίω-

ση για τη διατήρηση του ελέγχου επί της ίδιας πληροφορίας¹⁵. Πιο συγκεκριμένα, μεταξύ των στόχων του ενωσιακού νομοθέτη κατά την υιοθέτηση της της Πράξης DSA ήταν να καταστήσει τις διαδικτυακές πλατφόρμες πιο διαφανείς και υπεύθυνες για τον τρόπο που χρησιμοποιούν τα προσωπικά δεδομένα¹⁶. Ωστόσο, θα πρέπει να διερευνηθεί λεπτομερώς κατά πόσο η Πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες μπορεί να διασφαλίσει ότι το διαδικτυακό περιβάλλον θα προστατεύει επαρκώς τα θεμελιώδη δικαιώματα των χρηστών.

II. Ο Κανονισμός (ΕΕ) 2022/2065 για τις ψηφιακές υπηρεσίες (DSA)

Πεδίο εφαρμογής

Ακριβώς επειδή οι διαδικτυακές πλατφόρμες γίνονται ολοένα και περισσότερο αναπόσπαστο μέρος της καθημερινότητας των χρηστών, κρίθηκε ότι απαιτούνται επικαιροποιημένοι κανόνες σχετικά με την διαφάνεια και τη λογοδοσία στο διαδικτυακό χώρο. Η Πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες αποτελεί επί της ουσίας μια νομική ρύθμιση ορόσημο στην ιστορία του διαδικτύου και αποσκοπεί, λαμβανομένου υπόψη του εγγενώς διασυστοριακού χαρακτήρα του διαδικτύου¹⁷, στην εναρμόνιση των κατακερματισμένων εθνικών νομοθεσιών σχετικά με τους παρόχους ενδιαμέσων επιγραμμικών υπηρεσιών και στην δημιουργία κανόνων σε επίπεδο Ένωσης για ένα ασφαλές και αξιόπιστο επιγραμμικό περιβάλλον. Ο εν λόγω Κανονισμός έρχεται λοιπόν να τροποποιήσει σε μεγάλο μέρος την Οδηγία 2000/31/ΕΚ για το ηλεκτρονικό εμπόριο, προκειμένου να ανταποκριθεί στα νέα δεδομένα, καθώς τα επιχειρηματικά μοντέλα των διαδικτυακών πλατφορμών έχουν αποδειχθεί ευάλωτα σε νέους κινδύνους τόσο για την κοινωνία όσο και για τους χρήστες¹⁸. Μάλιστα, ο Κανονισμός εναρμονίζει πλήρως τους κανόνες που ισχύουν για τις ενδιάμεσες υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά με στόχο τη διασφάλιση αξιόπιστου επιγραμμικού περιβάλλοντος, στο οποίο αντιμετωπίζονται η διείσδυση παράνομου περιεχομένου στο διαδίκτυο καθώς και οι κοινωνικοί κίνδυνοι και προστατεύονται αποτελεσματικά τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (ΧΘΔΕΕ)¹⁹. Σύμφωνα με την Αιτιολογική σκέψη 12 της DSA, η έννοια του παράνομου περιεχομένου θα πρέπει να νοείται ως αναφορά σε πληροφορίες, οι οποίες είτε είναι οι ίδιες παράνομες, όπως ρητορική μίσους ή τρομοκρατικό περιεχόμενο και παράνομο περιεχόμενο που εισάγει διακρίσεις, είτε οι εφαρμοστέοι κανόνες τις καθιστούν παράνομες λόγω του ότι αφορούν σε παράνομες δραστηριότητες.

8. Βλ. *M. L. Chiarella*, Digital Market Act (DMA) and Digital Services Act (DSA): New Rules for EU Digital Environment, *Athens Journal of Law*, 2022, σελ. 4.

9. Βλ. άρθρο 288 ΣΛΕΕ.

10. Βλ. *Ε. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου*, Κοινωνία της πληροφορίας και νομική προστασία των προσωπικών δεδομένων της οικογένειας και των μελών της, Ανάτυπο από το περιοδικό «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ», τόμος 49ος, τεύχος 3ο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2008, σελ. 693.

11. Βλ. *Λ. Μήτρου*, Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων-νέο δίκαιο-νέες υποχρεώσεις-νέα δικαιώματα, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2017, σελ. 27.

12. Σημειώνεται μάλιστα πως οι χρήστες συχνά παραχωρούν πληροφορίες σχετικές όχι μόνο με τους ίδιους αλλά και με άλλα πρόσωπα. Βλ. *S. Human and F. Cech*, A Human-centric Perspective on Digital Consenting: The Case of GAFAM, *ePubwu Institutional Repository*, *Wirtschafts Universität Wien Vienna University of Economics and Business*, 2020, σελ. 7.

13. Βλ. *Δρ. Ε. Μαργαρίτης*, Πληρωμή με αντίτιμο Προσωπικά Δεδομένα: Είναι πράγματι τα προσωπικά δεδομένα το «νέο νόμισμα»; Εξετάζοντας τις ρυθμίσεις των νέων Οδηγιών της ΕΕ για τα Δικαιώματα Καταναλωτή, 2020, διαθέσιμο σε: https://www.lawspot.gr/nomika-blogs/eyaggelos_margaritis/pliromi-me-antitimo-prosopika-dedomena-einai-pragmati-ta-prosopika?lspst_destination=upgrade

14. Πρόκειται για αμυντικό δικαίωμα που διαπλάστηκε από το 1983 από την γερμανική νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου ("Recht auf informationelle Selbstbestimmung"). Βλ. *Κ. Ανθίμου*, Το δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του ατόμου ως έκφραση του δικαιώματος επί της προσωπικότητας, *ΚριτΕ* 1998, σελ. 135, Βλ. *Κ. Χρυσόγονος*, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, *Νομική Βιβλιοθήκη*, 2006, σελ. 212.

15. Βλ. *Κ. Χριστοδούλου*, Δίκαιο Προσωπικών Δεδομένων, *Νομική Βιβλιοθήκη*, 2020, σελ. 245.

16. Βλ. *F. Pop, L. Grant, J. Bezemer*, The Digital Markets Act: more choice and improved data protection for users ?, *EIPA*, 2022.

17. Βλ. Αιτιολογική σκέψη 2 Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065.

18. Βλ. Αιτιολογική σκέψη 1 Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065.

19. Βλ. Αιτιολογική σκέψη 9 Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065.

Ο Κανονισμός έχει «πολυεπίπεδη» δομή, με άλλα λόγια δομή «πυραμίδας» αναφορικά με τις υποχρεώσεις που προβλέπει για τους παρόχους ενδιάμεσων υπηρεσιών. Στο χαμηλότερο και ευρύτερο «επίπεδο» προβλέπονται οι υποχρεώσεις που ισχύουν για όλους τους παρόχους ενδιάμεσων υπηρεσιών, οι οποίες συνίστανται σε υπηρεσίες που είναι γνωστές ως υπηρεσίες «απλής μετάδοσης», «προσωρινής αποθήκευσης» και «φιλοξενίας». Οι ρυθμίσεις δε του Κανονισμού εφαρμόζονται στους παρόχους ενδιάμεσων υπηρεσιών ανεξάρτητα από τον τόπο εγκατάστασής τους ή την τοποθεσία τους, εφόσον προσφέρουν υπηρεσίες στην Ένωση²⁰. Στο επόμενο επίπεδο εντοπίζονται οι υποχρεώσεις που εφαρμόζονται σε παρόχους υπηρεσιών φιλοξενίας. Εν συνεχεία, το τρίτο επίπεδο υποχρεώσεων εφαρμόζεται στους παρόχους επιγραμμικών πλατφορμών, που όχι μόνο αποθηκεύουν τις πληροφορίες που παρέχονται από τους αποδέκτες της υπηρεσίας αλλά διαδίδουν τις πληροφορίες αυτές στο κοινό κατόπιν αιτήματος των αποδεκτών της υπηρεσίας²¹.

Το τελευταίο επίπεδο υποχρεώσεων εφαρμόζεται στους παρόχους πολύ μεγάλων επιγραμμικών πλατφορμών και πολύ μεγάλων επιγραμμικών μηχανών αναζήτησης²². Πρόκειται σύμφωνα με το άρθρο 33 παρ. 1 της DSA για τις πλατφόρμες και μηχανές αναζήτησης που συγκεντρώνουν έναν αριθμό μέσων μνηαίων αποδεκτών της υπηρεσίας στην Ένωση ίσο ή υψηλότερο από 45 εκατομμύρια. Σημειώνεται ότι στις 25 Απριλίου 2023 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε τις πρώτες αποφάσεις χαρακτηρισμού, με τις οποίες ορίζονται 17 πολύ μεγάλες επιγραμμικές πλατφόρμες και 2 πολύ μεγάλες επιγραμμικές μηχανές αναζήτησης που έχουν τουλάχιστον 45 εκατομμύρια μνηαίους ενεργούς χρήστες²³. Ειδικότερα, ως πολύ με-

γάλες επιγραμμικές πλατφόρμες ορίστηκαν οι εξής: Alibaba AliExpress, Amazon Store, Apple AppStore, Booking.com, Facebook, Google Play, Google Maps, Google Shopping, Instagram, LinkedIn, Pinterest, Snapchat, TikTok, Twitter, Wikipedia, YouTube, Zalando. Αντίστοιχα, ως πολύ μεγάλες επιγραμμικές μηχανές αναζήτησης ορίστηκαν οι ακόλουθες: Bing, Google Search²⁴. Ο χαρακτηρισμός των πλατφορμών βασίστηκε στις πληροφορίες σχετικά με τον μέσο ανά μήνα αριθμό ενεργών αποδεκτών της υπηρεσίας που έπρεπε αρχικά να δημοσιεύσουν οι πάροχοι έως τις 17 Φεβρουαρίου 2023 και στη συνέχεια τουλάχιστον μία φορά ανά έξι μήνες²⁵. Λαμβανομένου υπόψιν μάλιστα του ειδικού ρόλου και της εμβέλειας των πολύ μεγάλων επιγραμμικών πλατφορμών και πολύ μεγάλων επιγραμμικών μηχανών αναζήτησης θα πρέπει να επιβληθούν πρόσθετες απαιτήσεις όσον αφορά την ενημέρωση και τη διαφάνεια των όρων και προϋποθέσεων του²⁶.

III. Ζητήματα προστασίας προσωπικών δεδομένων στην DSA

A. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις- Σχέση DSA με ΓΚΠΔ

Αναμφισβήτητα, η DSA θα έχει σημαντικό αντίκτυπο στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καθώς ορισμένες δραστηριότητες των επιγραμμικών πλατφορμών παρουσιάζουν αυξημένους κινδύνους για δικαιώματα των αποδεκτών των υπηρεσιών τους. Όπως χαρακτηριστικά σημείωσε ο Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων²⁷ (ΕΕΠΔ), Wojciech Wiewiorkowski στην υπ' αριθμ. 1/2021 Γνώμη του επί της Πρότασης Κανονισμού για τις ψηφιακές υπηρεσίες²⁸, «ορισμένες επιγραμμικές δραστηριότητες παρουσιάζουν αυξημένους κινδύνους για τα θεμελιώδη δικαιώματα των ατόμων που προκύπτουν από τον τρόπο που χρησιμοποιούνται τα προσωπικά δεδομένα, ως εκ τούτου, πρέπει να φέρουν υψηλότερο επίπεδο υποχρεώσεων»²⁹. Συναφώς, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προ-

20. Η παροχή υπηρεσιών στην Ένωση τεκμηριώνεται από την ύπαρξη ουσιώδους σύνδεσης με την Ένωση. Μια τέτοια ουσιώδης σύνδεση με την Ένωση θεωρείται ότι υφίσταται όταν ο πάροχος υπηρεσιών διαθέτει εγκατάσταση στην Ένωση ή όταν ο αριθμός αποδεκτών της υπηρεσίας σε ένα ή περισσότερα κράτη μέλη είναι σημαντικός σε σχέση με τον πληθυσμό τους ή βάση τη στόχευση δραστηριοτήτων προς ένα ή περισσότερα κράτη μέλη. (Βλ. Αιτιολογική σκέψη 7 και 8 Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065). Η στόχευση δραστηριοτήτων προς ένα ή περισσότερα κράτη μέλη μπορεί να προσδιοριστεί με βάση όλες τις σχετικές περιστάσεις (όπως η χρήση γλώσσας ή νομίσματος που χρησιμοποιείται γενικά στο οικείο κράτος μέλος ή η δυνατότητα παραγγελίας προϊόντων ή υπηρεσιών).

21. Στο τέταρτο τμήμα του εν λόγω Κανονισμού επιβάλλονται πρόσθετες υποχρεώσεις σχετικά με τους παρόχους επιγραμμικών πλατφορμών που δίνουν στους καταναλωτές τη δυνατότητα να συνάπτουν εξ αποστάσεως συμβάσεις με εμπόρους.

22. F. Wilman, The Digital Services Act (DSA): An overview, European Commission, 2022, σελ. 3.

23. Σύμφωνα με την Εκτελεστική Αντιπρόεδρο, αρμόδια για μια Ευρώπη Έτοιμη για την Ψηφιακή Εποχή, Margrethe Vestager: «Η όλη λογική των κανόνων μας είναι να διασφαλίσουν ότι η τεχνολογία εξυπηρετεί τους ανθρώπους και τις κοινωνίες στις οποίες ζούμε -όχι το αντίστροφο. Η πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες θα εξασφαλίσει ουσιαστική διαφάνεια και λογοδοσία των πλατφορμών και των μηχανών αναζήτησης και θα προσφέρει στους καταναλωτές με-

γαλύτερο έλεγχο στη ζωή τους στο διαδίκτυο. Οι χαρακτηρισμοί που έγιναν σήμερα αποτελούν τεράστιο βήμα προόδου για την επίτευξη αυτού του στόχου.»

24. Βλ. Πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες: η Επιτροπή ορίζει τις πρώτες πολύ μεγάλες επιγραμμικές πλατφόρμες και μηχανές αναζήτησης, διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_23_2413 Βλ. επικαιροποιημένη λίστα των πολύ μεγάλων επιγραμμικών πλατφορμών και πολύ μεγάλων επιγραμμικών μηχανών αναζήτησης: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/list-designated-vlops-and-vloses>

25. Βλ. άρθρο 24 παρ. 2 Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065.

26. Βλ. Αιτιολογική σκέψη 48 Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065.

27. Διασφαλίζει ότι κατά την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων τα όργανα και οι οργανισμοί της ΕΕ σέβονται το δικαίωμα των πολιτών για προστασία της ιδιωτικής ζωής.

28. Βλ. European Data Protection Supervisor, Opinion 1/2021 on the Proposal of a Digital Services Act, 2021.

29. Βλ. European Data Protection Supervisor, ό.π., σελ. 6.

στασίας Δεδομένων³⁰ (ΕΣΠΔ) στην δήλωση που εξέδωσε στις 18 Νοεμβρίου 2021 αναφορικά με την Πρόταση για τις ψηφιακές υπηρεσίες διευκρίνισε ότι η εφαρμογή της DSA θα επηρεάσει σημαντικά την προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή και το δικαίωμα προστασίας προσωπικών δεδομένων³¹.

Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 10 του Κανονισμού³², ο τελευταίος δεν θίγει το ενωσιακό δίκαιο για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ειδικότερα τον ΓΚΠΔ. Επιπλέον, αναφέρεται ρητά ότι «η προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα διέπεται αποκλειστικά από τους σχετικούς κανόνες του ενωσιακού δικαίου, ειδικότερα τον κανονισμό (ΕΕ) 2016/679 και την οδηγία 2002/58/ΕΚ». Εν προκειμένω μάλιστα πρέπει να αναφερθεί πως ο ΕΕΠΔ εξέφρασε την ικανοποίησή του για το γεγονός ότι η Πρόταση δεν επιδιώκει να επηρεάσει την εφαρμογή της υφιστάμενης νομοθεσίας της ΕΕ που διέπει την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα³³.

Ωστόσο, το ΕΣΠΔ επισήμανε ότι για λόγους ασφάλειας δικαίου και διασφάλισης της αποτελεσματικής εφαρμογής των κανόνων προστασίας προσωπικών δεδομένων θα πρέπει να προσδιορίζεται με σαφήνεια στην DSA ότι δεν επηρεάζεται η εφαρμογή των υφιστάμενων κανόνων προστασίας δεδομένων και ότι οι κανόνες αυτοί υπερισχύουν σε κάθε περίπτωση που πραγματοποιείται επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα³⁴. Μάλιστα, σύμφωνα με το ΕΣΠΔ σε ορισμένες διατάξεις της DSA εντοπίζεται ορολογία του ΓΚΠΔ, χωρίς όμως να γίνεται ρητή αναφορά και παραπομπή στην σχετική νομοθεσία³⁵. Το γεγονός αυτό ενέχει τον κίνδυνο παρερμηνευσης βασικών εννοιών του ΓΚΠΔ κατά την εφαρμογή των διατάξεων της DSA. Παρατηρείται εντούτοις ότι δεν υιοθετήθηκε η ανωτέρω πρόταση του ΕΣΠΔ, καθώς στο τελικό κείμενο της DSA δεν προβλέπεται ρητά ότι οι κανόνες προστασίας δεδομένων υπερισχύουν των διατάξεων της DSA σε κάθε περίπτωση που πραγματοποιείται επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, παρά μόνο ότι δεν θίγονται κατά την εφαρμογή της. Ως εκ τούτου, δεν αποτυπώνεται ευκρινώς η υπερίσχυση των διατάξεων του ΓΚΠΔ έναντι των διατάξεων της DSA, στις περιπτώσεις επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων.

Τέλος, αξίζει να επισημανθεί ότι όταν τέθηκε σε ισχύ ο ΓΚΠΔ, λαμβανομένης υπόψιν της γενικής εμβέλειας και της άμεσης

εφαρμογής του σε κάθε κράτος της Ε.Ε., ορισμένα κράτη της Ασίας όπως η Κίνα³⁶ και η Σιγκαπούρη ψήφισαν ή τροποποίησαν νόμους για να υιοθετήσουν σε ένα γενικό πλαίσιο παρόμοιες διατάξεις. Μένει λοιπόν να δούμε αν το ίδιο θα συμβεί και με την DSA³⁷.

Β. Καταπολέμηση παράνομου περιεχομένου - Διασφάλιση εφαρμογής νομικής βάσης επεξεργασίας και αρχών προστασίας προσωπικών δεδομένων

Σύμφωνα με το άρθρο 9 της DSA οι πάροχοι ενδιάμεσων υπηρεσιών ενδέχεται να λάβουν εντολές ανάληψης δράσης κατά ενός ή περισσότερων στοιχείων παράνομου περιεχομένου, οι οποίες εκδίδονται από αρμόδιες εθνικές δικαστικές ή διοικητικές αρχές βάσει του εφαρμοστέου ενωσιακού ή εθνικού δικαίου σε συμμόρφωση με το ενωσιακό δίκαιο. Είναι σαφές ότι στην περίπτωση αυτή υφίσταται η ανάγκη συμμόρφωσης με τον ΓΚΠΔ. Ειδικότερα, στο βαθμό που η εκτέλεση εντολής ανάληψης δράσης κατά παράνομου περιεχομένου συνεπάγεται την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, θα πρέπει να διασφαλιστεί η εφαρμογή τόσο της νομικής βάσης επεξεργασίας όσο και των αρχών προστασίας προσωπικών δεδομένων και δη της αρχής ελαχιστοποίησης³⁸, του σκοπού επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων³⁹ σε συνδυασμό με την προστασία των δεδομένων ήδη από τον σχεδιασμό και εξ ορισμού⁴⁰.

Οι πάροχοι επιγραμμικών πλατφορμών επίσης μπορεί να λαμβάνουν εντολές (από αρμόδιες εθνικές δικαστικές ή διοικητικές αρχές) παροχής συγκεκριμένων πληροφοριών σχετικά

30. Ανεξάρτητος ευρωπαϊκός οργανισμός που συμβάλλει στη συνεκτική εφαρμογή των κανόνων προστασίας δεδομένων σε ολόκληρη την ΕΕ και προάγει τη συνεργασία μεταξύ των αρχών προστασίας δεδομένων της ΕΕ.

31. Βλ. άρθρα 7 και 8 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άρθρο 16 της Συνθήκης για την λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

32. Βλ. αντίστοιχο άρθρο 2 Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065.

33. Βλ. European Data Protection Supervisor, *ό.π.*, σελ. 7.

34. Βλ. European Data Protection Board, *Statement on the Digital Services Package and Data Strategy*, 2021, σελ. 5.

35. Βλ. European Data Protection Board, *ό.π.*, σελ. 5, 6.

36. Σημειώνεται ότι ο Νόμος για τα Προσωπικά Δεδομένα (Personal Data Law - PDL) είναι ο πρώτος ολοκληρωμένος νόμος για την προστασία δεδομένων της Κίνας, ο οποίος προβλέπει σε αρκετά σημεία παρόμοιους με τον ΓΚΠΔ κανόνες.

37. Βλ. *P. Haswell and G. Tung*, *European Union: The EU Digital Services Act*, 2023.

38. Σύμφωνα με την αρχή της ελαχιστοποίησης δεδομένων τα δεδομένα που τηρούνται πρέπει να είναι κατάλληλα, συναφή και περιορισμένα στα απολύτως απαραίτητα σε σχέση με τους σκοπούς για τους οποίους εκτελείται η επεξεργασία.

39. Η εν λόγω αρχή αποτελεί έναν από τους πιο βασικούς πυλώνες της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων, καθώς η νομιμότητα της επεξεργασίας είναι συνάρτηση του σκοπού και η τήρηση των λοιπών αρχών αξιολογείται με βάση τον σκοπό της επεξεργασίας. Βλ. *Λ. Μήτρου*, *Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων νέο δικαιο-νέες υποχρεώσεις- νέα δικαιώματα*, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2017, σελ. 59.

40. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας θα πρέπει να θεσπίζει εσωτερικές πολιτικές και μέτρα που περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων την ελαχιστοποίηση της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, την ψευδωνυμοποίηση δεδομένων και τη διαφάνεια όσον αφορά τις λειτουργίες και την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων. Βλ. *Αιτιολογική σκέψη 78 και άρθρου 25 Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679*.

με μεμονωμένους αποδέκτες⁴¹. Στο βαθμό που οι ζητούμενες πληροφορίες περιλαμβάνουν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, οι πάροχοι υπηρεσιών διαμεσολάβησης, υπό την ιδιότητά τους ως υπεύθυνοι επεξεργασίας, θα πρέπει να είναι σε θέση να δικαιολογήσουν αυτή την επεξεργασία δεδομένων εφαρμόζοντας έναν από τους νόμιμους λόγους του άρθρου 6 του ΓΚΠΔ λαμβάνοντας υπόψη, όπου απαιτείται, τις γενικές αρχές αναφορικά με τις διαβιβάσεις δεδομένων προς τρίτες χώρες⁴². Όπως είχε προτείνει ο ΕΕΠΔ⁴³, καθίσταται απαραίτητο για λόγους ασφάλειας δικαίου να διευκρινιστεί σε ποιες περιπτώσεις οι προσπάθειες για την καταπολέμηση παράνομου περιεχομένου νομιμοποιούν την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, προκειμένου να εξασφαλίζεται η εφαρμογή ελαχιστοποίησης των δεδομένων, με άλλα λόγια μόνο τα δεδομένα που είναι απαραίτητα για τον συγκεκριμένο σκοπό να υφίστανται επεξεργασία.

Επιπροσθέτως, στην παρ. 4 του άρθρου 14 της DSA αναφέρεται ότι οι πάροχοι ενδιάμεσων υπηρεσιών ενεργούν με επιμελή, αντικειμενικό και αναλογικό τρόπο κατά την εφαρμογή των περιορισμών της παρ. 1, λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τα δικαιώματα και τα έννομα συμφέροντα όλων των εμπλεκόμενων μερών, συμπεριλαμβανομένων των θεμελιωδών δικαιωμάτων των αποδεκτών της υπηρεσίας. Όπως είχε διατυπώσει ο ΕΕΠΔ επί του αντίστοιχου άρθρου 12 παρ. 2 της Πρότασης Κανονισμού σχετικά με τις ψηφιακές υπηρεσίες, θα πρέπει να υφίσταται η απαίτηση του εν λόγω άρθρου σε όλες τις περιπτώσεις περιορισμού του περιεχομένου, ανεξάρτητα από το αν ο περιορισμός πραγματοποιείται σύμφωνα με τους όρους και τις προϋποθέσεις του παρόχου⁴⁴. Ωστόσο, σχετική πρόβλεψη δεν εντοπίζεται στο τελικό κείμενο του Κανονισμού.

Επισημαίνεται ότι σύμφωνα με το άρθρο 16 του Κανονισμού οι πάροχοι υπηρεσιών φιλοξενίας λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα, ώστε να διευκολύνουν την υποβολή ειδοποιήσεων για παράνομο περιεχόμενο που περιέχουν, μεταξύ άλλων, το όνομα και τη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου του προσώ-

που ή της οντότητας που υποβάλλει την ειδοποίηση⁴⁵. Εντούτοις, λαμβάνοντας υπόψη την αρχή της ελαχιστοποίησης των δεδομένων, έχει υποστηριχθεί ότι τα εν λόγω προσωπικά δεδομένα δεν είναι απαραίτητα σε κάθε περίπτωση, ως εκ τούτου, θα πρέπει να παρέχεται στους καταγγέλλοντες και η δυνατότητα να υποβάλλουν την αναφορά τους ανώνυμα⁴⁶.

Όταν ένας πάροχος υπηρεσιών φιλοξενίας αντιληφθεί πληροφορίες που εγείρουν υπόνοια ότι έχει διαπραχθεί ποινικό αδίκημα, το οποίο συνεπάγεται απειλή για τη ζωή ή την ασφάλεια προσώπου, ενημερώνει σχετικά τις αρχές επιβολής του νόμου ή τις δικαστικές αρχές του οικείου κράτους μέλους και παρέχει όλες τις διαθέσιμες σχετικές πληροφορίες⁴⁷. Ωστόσο, όπως είχε επισημάνει ο ΕΕΠΔ επί του αντίστοιχου άρθρου 21 της Πρότασης Κανονισμού DSA, θα πρέπει να οριστεί με ακρίβεια ο όρος «σχετικές πληροφορίες»⁴⁸, παρέχοντας εξαντλητικό κατάλογο των κατηγοριών δεδομένων που πρέπει να κοινοποιούνται και κάθε κατηγορία δεδομένων που πρέπει να διατηρούνται με σκοπό την υποστήριξη περαιτέρω ερευνών από τις αρμόδιες αρχές. Ο σχετικός κατάλογος όμως των εν λόγω κατηγοριών δεδομένων δεν εντοπίζεται στο αντίστοιχο άρθρο 18 του Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065.

Σε σχέση με την εκτίμηση κινδύνων οι πάροχοι πολύ μεγάλων επιγραμμικών πλατφορμών και πολύ μεγάλων μηχανών αναζήτησης αξιολογούν τους συστημικούς κινδύνους⁴⁹ που απορρέουν από τον σχεδιασμό ή τη λειτουργία των υπηρεσιών τους λαμβάνοντας υπόψη τυχόν πραγματικές ή προβλέψιμες αρνητικές επιπτώσεις ως προς την άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ειδικότερα μεταξύ άλλων του δικαιώματος της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 8 του ΧΘΔΕΕ⁵⁰. Η εν λόγω διάταξη θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αόριστα διατυπωμένη, καθώς δεν παρέχονται διευκρινίσεις σχετικά με τον τρόπο επίλυσης της σύγκρουσης μεταξύ των στοιχείων α) και β) του άρθρου 34, με αποτέλεσμα να μην επιλύεται το πώς θα επιτευχθεί η στάθμιση ανάμεσα στην αποτροπή διάδοσης παράνομου περιεχομένου και στην διασφάλιση της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

41. Βλ. Αιτιολογική σκέψη 31 και άρθρο 9 Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065.

42. Άρθρο 44 επ. Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679.

43. Μια επιπλέον πρόταση του ΕΕΠΔ αφορούσε στην θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων διαλειτουργικότητας για τις πολύ μεγάλες επιγραμμικές πλατφόρμες με υποχρέωση να μην λαμβάνουν μέτρα που εμποδίζουν την εν λόγω διαλειτουργικότητα. Σημειώνεται ότι στην αιτιολογική σκέψη 4 του τελικού κειμένου του Κανονισμού προβλέπεται ότι «Απαιτείται προσέγγιση των εθνικών ρυθμιστικών μέτρων σε επίπεδο Ένωσης όσον αφορά τις απαιτήσεις για τους πάροχους ενδιάμεσων υπηρεσιών, προκειμένου να αποφευχθεί και να τερματιστεί ο κατακερματισμός της εσωτερικής αγοράς και να διασφαλιστεί ασφάλεια δικαίου, με αποτέλεσμα τη μείωση της αβεβαιότητας για τους προγραμματιστές και την προώθηση της διαλειτουργικότητας», αντίστοιχη πρόβλεψη με την αιτιολογική σκέψη 4 της Πρότασης Κανονισμού.

44. Βλ. European Data Protection Supervisor, Opinion 1/2021 on the Proposal of a Digital Services Act, 2021, σελ. 21.

45. Ο ΕΕΠΔ μάλιστα επικροτεί το γεγονός ότι η Πρόταση περιλαμβάνει αρκετές διασφαλίσεις για την ελαχιστοποίηση του κινδύνου αδικαιολόγητης παρέμβασης στα θεμελιώδη δικαιώματα, με την πρόβλεψη υποχρέωσης ενημέρωσης, υποχρεωτικής αιτιολόγησης και υποχρέωσης πρόβλεψης εσωτερικού μηχανισμού καταγγελιών.

46. Βλ. A. Baldin, EU: Unpacking the EU's suite of new era digital legislation - Part four: the DSA. 2022.

47. Βλ. άρθρο 18 Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065.

48. Βλ. European Data Protection Supervisor, Opinion 1/2021 on the Proposal of a Digital Services Act, 2021, σελ. 22.

49. Βλ. σχετικές αιτιολογικές σκέψεις 79 και 80 Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065.

50. Βλ. άρθρο 34 παρ. 1 στοιχείο β) Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065.

Ένας επιπλέον προβληματισμός αναφορικά με το δίκαιο προσωπικών δεδομένων εντοπίζεται στο άρθρο 40 παρ. 4⁵¹ της DSA. Πιο συγκεκριμένα, ύστερα από αιτιολογημένο αίτημα του συντονιστή ψηφιακών υπηρεσιών⁵² της χώρας εγκατάστασης, οι πάροχοι πολύ μεγάλων επιγραμμικών πλατφορμών ή πολύ μεγάλων επιγραμμικών μηχανών αναζήτησης παρέχουν πρόσβαση σε δεδομένα σε διαπιστευμένους ερευνητές (που είναι ανεξάρτητοι από εμπορικά συμφέροντα) με σκοπό τη διεξαγωγή έρευνας που συμβάλλει στον εντοπισμό και την κατανοήση συστημικών κινδύνων στην Ένωση⁵³. Κατά την εφαρμογή του εν λόγω άρθρου είναι πολύ πιθανό να προκύψουν ερωτήματα σχετικά με το εύρος των δεδομένων που καλύπτονται από το πεδίο εφαρμογής καθώς και σχετικά με την έκταση της συνεργασίας που απαιτείται από τις πλατφόρμες⁵⁴. Σε κάθε περίπτωση, οι ερευνητές πρέπει να διασφαλίζουν ότι τα δεδομένα που επεξεργάζονται περιορίζονται στα αναγκαία για τους σκοπούς της έρευνάς τους, ώστε να επιτυγχάνεται η συμμόρφωση με τις αρχές της ελαχιστοποίησης των δεδομένων, του σκοπού της επεξεργασίας και περιορισμού περιόδου αποθήκευσης.

Γ. Στοχευμένη διαφήμιση: Κατάρτιση προφίλ - Συγκατάθεση

Εν συνεχεία, ιδιαίτερα σημαντική ρύθμιση της DSA αναφορικά με την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα είναι εκείνη του άρθρου 26 παρ. 3, σύμφωνα με την οποία απαγορεύεται στους παρόχους επιγραμμικών πλατφορμών να παρουσιάζουν στους αποδέκτες υπηρεσίας διαφήμισης που βασίζονται στην κατάρτιση προφίλ με την χρήση ειδικών κατηγοριών ευαίσθητων δεδομένων. Σημειώνεται ότι η συγκεκριμένη πρόβλεψη δεν εντοπίζεται στην Πρόταση Κανονισμού. Φαίνεται λοιπόν ότι κατά την διαμόρφωση του τελικού κειμέ-

νου του Κανονισμού ελήφθη υπόψη στο μέγιστο βαθμό η πρόταση του ΕΣΠΔ αναφορικά με τον καθορισμό ειδικών εγγυήσεων προστασίας δεδομένων⁵⁵, με σκοπό την διασφάλιση υψηλού επιπέδου προστασίας δεδομένων συμπεριλαμβανομένης της περίπτωσης επεξεργασίας ειδικών κατηγοριών δεδομένων. Και τούτο διότι στο τελικό κείμενο του Κανονισμού προβλέπεται όχι απλώς ο καθορισμός ειδικών εγγυήσεων σε περιπτώσεις επεξεργασίας ειδικών κατηγοριών προσωπικών δεδομένων αλλά η ρητή απαγόρευση της στοχευμένης διαφήμισης που βασίζεται στην κατάρτιση προφίλ με την χρήση ειδικών κατηγοριών δεδομένων.

Το άρθρο 26 παρ. 3 βασίζεται σε δύο έννοιες του ΓΚΠΔ, στην έννοια της «κατάρτισης προφίλ» και αυτής των «ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα». Ως κατάρτιση προφίλ νοείται «*οποιαδήποτε μορφή αυτοματοποιημένης επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που συνίσταται στη χρήση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για την αξιολόγηση ορισμένων προσωπικών πτυχών ενός φυσικού προσώπου, ιδίως για την ανάλυση ή την πρόβλεψη πτυχών που αφορούν την απόδοση στην εργασία, την οικονομική κατάσταση, την υγεία, τις προσωπικές προτιμήσεις, τα ενδιαφέροντα, την αξιοπιστία, τη συμπεριφορά, τη θέση ή τις μετακινήσεις του εν λόγω φυσικού προσώπου*»⁵⁶. Βάσει των ανωτέρω, με την κατάρτιση προφίλ δημιουργούνται παράγωγα δεδομένα που δεν έχουν παραχωρηθεί από τα ίδια τα υποκείμενα των δεδομένων⁵⁷. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην αιτιολογική σκέψη 71 του ΓΚΠΔ προβλέπεται ότι η αυτοματοποιημένη λήψη αποφάσεων και κατάρτιση προφίλ που βασίζονται σε ειδικές κατηγορίες δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα θα πρέπει να επιτρέπονται μόνο υπό ειδικές προϋποθέσεις. Συνεπώς, η DSA θέτει ένα πιο αυστηρό -σε σχέση με προαναφερθείσα πρόβλεψη του ΓΚΠΔ- πλαίσιο προστασίας αναφορικά με την κατάρτιση προφίλ και τα ειδικής κατηγορίας προσωπικά δεδομένα.

Αξιοσημείωτη προσθήκη στον Κανονισμό αποτελεί το άρθρο 28 αναφορικά με την προστασία των ανηλίκων στο διαδίκτυο⁵⁸. Πιο συγκεκριμένα, οι πάροχοι επιγραμμικών πλατφορμών δεν παρουσιάζουν διαφημίσεις βάσει κατάρτισης προφίλ⁵⁹ με τη χρήση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα του αποδέκτη της υπηρεσίας, όταν γνωρίζουν με εύλογη βεβαιότητα ότι ο αποδέκτης της υπηρεσίας είναι ανήλικος⁶⁰. Οι προαναφερθείσες προσθήκες ερείδονται στην συνειδητοποίηση του αντι-

51. Βλ. σχετική αιτιολογική σκέψη 97 Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065.

52. Το άρθρο 4 του Ν 5099/2024 προβλέπει ότι ως Συντονιστής Ψηφιακών Υπηρεσιών σε εθνικό επίπεδο ορίζεται, σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 49 της Πράξης, η Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων. Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 5 η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα είναι αρμόδια για την επίβλεψη των παρόχων ενδιάμεσων υπηρεσιών και την επιβολή της περ. δ) της παρ. 1 και της παρ. 3 του άρθρου 26 και του άρθρου 28 της Πράξης. Μάλιστα, η ΑΠΔΠΧ χαιρετίζει την ανάθεση της εποπτείας των παραπάνω διατάξεων της Πράξης στην ίδια λαμβάνοντας υπόψη ότι ο σκοπός που εξυπηρετούν αυτές είναι πλήρως εναρμονισμένος με την αποστολή της Αρχής να εποπτεύει την εφαρμογή των ρυθμίσεων που αφορούν στην προστασία του ατόμου έναντι της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων (βλ. Γνωμοδότηση υπ' αριθμ. 2/2024 της ΑΠΔΠΧ σελ. 10, 11).

53. Οι ερευνητές αποδεικνύουν ότι τηρούν απαιτήσεις ασφάλειας και εμπιστευτικότητας των δεδομένων και προστατεύουν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, ενώ επίσης περιγράφουν στο αίτημά τους τα κατάλληλα τεχνικά και οργανωτικά μέτρα που εφαρμόζουν για τον σκοπό αυτό, βλ. άρθρο 40 παρ. 8 Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065.

54. Βλ. L. Ederson, I. Graef, F. Lancieri, Access to data and algorithms: for an effective DMA and DSA implementation, Centre on Regulation in Europe, Tilburg University, 2023, σελ. 57.

55. Οι εν λόγω εγγυήσεις θα πρέπει να διασφαλίζουν την εφαρμογή όλων των αρχών προστασίας δεδομένων, ιδίως αρχή της ελαχιστοποίησης των δεδομένων και του περιορισμού του σκοπού.

56. Βλ. άρθρο 4 παρ. 4 Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679.

57. Βλ. B. Duivenvoorde & C. Goanta, The Regulation of Digital Advertising under the DSA: A critical Assessment, 2023, σελ. 14.

58. Βλ. και σχετική αιτιολογική σκέψη 71 Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065.

59. Όπως η έννοια αυτή ορίζεται στο άρθρο 4 σημείο 4) του ΓΚΠΔ.

60. Μάλιστα, σύμφωνα με την αρχή ελαχιστοποίησης των δεδομένων η συμμόρφωση με τις υποχρεώσεις που ορίζονται στο εν λόγω άρθρο δεν υποχρεώνει τους παρόχους επιγραμμικών πλατφορμών να επεξεργάζονται πρόσθετα δεδομένα προσωπικού χαρα-

κτύπου που έχουν τα σύγχρονα επιχειρηματικά μοντέλα, τα οποία βασίζονται στην συστηματική συλλογή και χρήση των προσωπικών δεδομένων των χρηστών επιγραμμικών υπηρεσιών⁶¹. Κρίνεται απαραίτητη η ύπαρξη ειδικής προστασίας των προσωπικών δεδομένων των ανηλίκων⁶², καθώς οι τελευταίοι δεν έχουν την επίγνωση των ενδεχόμενων κινδύνων του διαδικτύου αλλά και των δικαιωμάτων τους σε σχέση με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα⁶³. Μάλιστα όπως είχε χαρακτηριστικά σχολιάσει ο εκτελεστικός διευθυντής του ENISA, Καθηγητής Udo Helmbrecht «τα παιδιά μας διατρέχουν τον κίνδυνο να πέσουν θύματα αθέμιτης προσέγγισης μέσω του διαδικτύου και κυβερνο-παρενόχλησης. Ως εκ τούτου χρειάζεται να ληφθούν μέτρα για την προστασία των ηλεκτρονικών δραστηριοτήτων των εφήβων»⁶⁴. Είναι όμως αβέβαιο πώς αναμένεται στην πράξη από τις επιγραμμικές πλατφόρμες να επαληθεύουν και να επιβεβαιώνουν την ιδιότητα των ανηλίκων, τηρώντας παράλληλα την αρχή της ελαχιστοποίησης των δεδομένων στον ΓΚΠΔ⁶⁵. Διευκρινίζεται πάντως ότι δεν απαγορεύεται εν γένει η στοχευμένη διαφήμιση παρά μόνο όταν περιλαμβάνει κατάρτιση προφίλ και ο πάροχος επιγραμμικής πλατφόρμας γνωρίζει με εύλογη βεβαιότητα ότι ο αποδέκτης της υπηρεσίας είναι ανήλικος.

Παρόμοια πρόβλεψη με εκείνη του άρθρου 28 παρ. 2 της DSA εντοπίζεται στην αιτιολογική σκέψη 38 του ΓΚΠΔ, σύμφωνα με την οποία τα παιδιά απαιτούν ειδική προστασία όσον αφορά τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, καθώς δεν έχουν πλήρη επίγνωση των σχετικών κινδύνων και των δικαιωμάτων τους σε σχέση με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Η ειδική προστασία θα πρέπει να ισχύει ιδίως στη χρήση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με σκοπό την εμπορία ή τη δημιουργία προφίλ χρήστη και τη συλλογή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα κατά τη χρήση υπηρεσιών που προσφέρονται άμεσα σε ένα παιδί. Εξίσου προστατευτικό πλαίσιο αναφορικά με την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων των ανηλίκων προβλέπει και η αιτιολογική σκέψη 71 του ΓΚΠΔ.

κτῆρα προκειμένου να αξιολογούν κατά πόσον ο αποδέκτης της υπηρεσίας είναι ανήλικος.

61. Βλ. J. V. Hoboken, J. P. Quitais, N. Appelman, R. Fah, I. Buri & M. Straub, Putting the DSA into Practice, Enforcement, Access to Justice and Global Implications, Verfassungsbooks, 2023, σελ. 80.
62. Θα πρέπει επίσης να εφαρμόζονται βέλτιστες πρακτικές και κατευθυντήριες γραμμές, όπως αυτή που παρέχεται στην ανακοίνωση της Επιτροπής με τίτλο «Μια ψηφιακή δεκαετία για τα παιδιά και τους νέους: η νέα ευρωπαϊκή στρατηγική για ένα καλύτερο διαδίκτυο για τα παιδιά (BIK+)».
63. Βλ. Λ. Κοσταλής/Κ. Μενουδάκος, Γενικός Κανονισμός για την Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων (GDPR), Νομική διάσταση και πρακτική εφαρμογή, Νομική Βιβλιοθήκη, εκδ. 2021, σελ. 9.
64. Ο Οργανισμός ENISA της ΕΕ δίνει στη δημοσιότητα έκθεση σχετικά με την κυβερνο-παρενόχληση & και την αθέμιτη προσέγγιση των παιδιών μέσω του διαδικτύου: 18 συστάσεις για προστασία από τους βασικούς κινδύνους, Δελτίο Τύπου ENISA, 08/11/2011.
65. Βλ. A. Baldin, EU: Unpacking the EU's suite of new era digital legislation – Part four: the DSA, 2022.

Σημειώνεται ότι σχετική σύσταση για απαγόρευση της κατάρτισης προφίλ των παιδιών έχει συμπεριληφθεί στις κατευθυντήριες γραμμές που εξέδωσε η ομάδα του άρθρου 29⁶⁶. Λαμβάνοντας υπόψιν τα ανωτέρω, εξάγεται το συμπέρασμα ότι η απαγόρευση στοχευμένης διαφήμισης με κατάρτιση προφίλ ανηλίκων προβλέπεται ρητά στο κείμενο των διατάξεων της DSA, ενώ στον ΓΚΠΔ η αντίστοιχη πρόβλεψη συναντάται μόνο σε αιτιολογικές σκέψεις του Κανονισμού⁶⁷.

Για λόγους πληρότητας υπενθυμίζεται ότι σύμφωνα με το άρθρο 8 παρ. 1 του ΓΚΠΔ στην περίπτωση που νομική βάση της επεξεργασίας είναι η συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων (άρθρο 6, παρ. 1, στοιχείο α), η συγκατάθεση που παρέχεται από παιδί για τη επεξεργασία προσωπικών του δεδομένων, στο πλαίσιο προσφοράς υπηρεσιών της κοινωνίας των πληροφοριών απευθείας σε αυτό, είναι έγκυρη, εάν το παιδί είναι τουλάχιστον 16 ετών. Εάν είναι ηλικίας κάτω των 16 ετών, η επεξεργασία αυτή είναι σύννομη μόνο εάν η εν λόγω συγκατάθεση παρέχεται ή εγκρίνεται από το πρόσωπο που έχει τη γονική μέριμνα του παιδιού⁶⁸.

Αξίζει να υπογραμμιστεί σ' αυτό το σημείο ότι η συγκατάθεση αποτελεί την πιο συνήθη αλλά και ταυτόχρονα κρίσιμη νομιμοποιητική βάση⁶⁹ του λεγόμενου online tracking profiling⁷⁰. Σύμφωνα με το άρθρο 4 του ΓΚΠΔ η συγκατάθεση πρέπει να είναι ελεύθερη, συγκεκριμένη, εν πλήρει επίγνώσει και αδιαμφισβήτητη. Για να είναι ελεύθερη η συγκατάθεση, το υποκείμενο πρέπει να έχει πραγματική επιλογή και έλεγχο⁷¹. Ως εκ τούτου, δεν είναι έγκυρη η συγκατάθεση, εάν τα υποκείμενα συναινούν, επειδή δεν έχουν πραγματική επιλογή ή αισθάνο-

66. Βλ. Article 29 Data Protection Working Part, Guidelines on Automated individual decision-making and Profiling for the purposes of Regulation 2016/679, 2017, σελ. 28, 29.

67. Βλ. F. Pop, J. Bezemer and L. Grant, The Digital Services Act: creating accountability for online platforms and protecting users' rights?, 2022, EIPA.

68. Βλ. Ε. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, Η προστασία των προσωπικών δεδομένων ανηλίκων σύμφωνα με τον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων 2016/679 και τον Ν 4624/2019, 2019, σελ. 16, 17.

69. Βλ. G. Skouma and L. Leonard, On-line behavioral tracking: What may change after the legal reform on personal data protection, 2015, σελ. 52.

70. Το profiling έχει αποτελέσει αντικείμενο έντονου διαλόγου τόσο για τη χρησιμότητά του όσο για τον κίνδυνο απώλειας ελέγχου επί των δεδομένων του προσώπου. Βλ. Λ. Μήτρου, Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων νέο δίκαιο-νέες υποχρεώσεις- νέα δικαιώματα, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2017, σελ. 130.

71. Η Γερμανική Αρχή Ανταγωνισμού έκρινε ότι η πολιτική του Facebook αναφορικά με τα προσωπικά δεδομένα συνιστά κατάχρηση εξουσίας της δεσποζουσας θέσης του, καθώς δεν υφίσταται πραγματική συγκατάθεση, όταν η τελευταία αποτελεί εξαρχής προϋπόθεση για τη χρήση του κοινωνικού δικτύου της Facebook. Bundeskartellamt, "Bundeskartellamt prohibits Facebook from combining user data from different sources", 7 February 2019, διαθέσιμο σε: https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Meldung/EN/Pressemitteilungen/2019/07_02_2019_Facebook.html

νται υποχρεωμένα να συναινέσουν, διαφορετικά θα υποστούν αρνητικές συνέπειες.

Παρατηρείται ωστόσο ότι στο ψηφιακό περιβάλλον οι πλατφόρμες εξαρτούν τη χρήση των υπηρεσιών τους από τη συγκατάθεση των χρηστών σε εκτεταμένη επεξεργασία δεδομένων. Στην περίπτωση αυτή αμφισβητείται έντονα αν η συγκατάθεση του προσώπου αποτελεί νόμιμη βάση επεξεργασίας, καθώς για ορισμένους αποτελεί ψευδαίσθηση ενημερωμένης και συνειδητής επιλογής⁷². Οι αποδέκτες μιας υπηρεσίας συχνά οδηγούνται στην παγίδα της συγκατάθεσης, δεν διαθέτουν τον απαιτούμενο χρόνο προκειμένου να διαβάζουν τους όρους και τις προϋποθέσεις για τη χρήση επιγραμμικών υπηρεσιών και με αυτό τον τρόπο καθίστανται πιο ευάλωτοι σε απειλές αναφορικά με την ιδιωτικότητά τους⁷³. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να διευκρινιστεί ότι η συγκατάθεση δεν σημαίνει παραίτηση από το δικαίωμα προστασίας των προσωπικών δεδομένων, καθώς υφίσταται η δυνατότητα ανάκλησης της συγκατάθεσης που έχει δοθεί από τους αποδέκτες.

Δ. Αρχή διαφάνειας, μηχανισμός εποπτείας και επιβολής

Σύμφωνα με τον ΕΕΠΔ θα πρέπει να εξασφαλιστεί ουσιαστική διαφάνεια στο πλαίσιο των συστημάτων συστάσεων και της χρήσης των προφίλ των υποκειμένων των δεδομένων. Προς εξυπηρέτηση της αρχής της διαφάνειας των συστημάτων συστάσεων στο άρθρο 27 του τελικού κειμένου του Κανονισμού προβλέπεται ότι με τις κύριες παραμέτρους της παρ. 1 εξηγούνται οι λόγοι για τους οποίους προτείνονται ορισμένες πληροφορίες στον αποδέκτη της υπηρεσίας. Ειδικότερα, περιλαμβάνονται τουλάχιστον τα εξής: α) τα σημαντικά κριτήρια για τον καθορισμό των πληροφοριών που προτείνονται στον αποδέκτη της υπηρεσίας· β) οι λόγοι για τη σχετική σημασία/βαρύτητα των εν λόγω παραμέτρων. Ως εκ τούτου, φαίνεται πως η εν λόγω πρόταση του ΕΕΠΔ ελήφθη υπόψιν τουλάχιστον εν μέρει κατά την διαμόρφωση του τελικού κειμένου της διάταξης του άρθρου 27 της DSA.

Η αρχή της διαφάνειας επίσης αναφέρεται στο άρθρο 39 της DSA, σύμφωνα με το οποίο οι πάροχοι πολύ μεγάλων επιγραμμικών πλατφορμών ή πολύ μεγάλων επιγραμμικών μηχανών αναζήτησης που παρουσιάζουν διαφημίσεις στις επιγραμμικές διεπαφές τους συγκεντρώνουν και δημοσιοποιούν ένα αποθετήριο, το οποίο θα πρέπει να περιέχει ακριβείς και πλήρεις πληροφορίες σχετικές -μεταξύ άλλων- με το αν η διαφήμιση προοριζόταν για παρουσίαση ειδικά σε συγκεκριμένες ομάδες αποδεκτών της υπηρεσίας και, αν ναι, τις κύριες παραμέτρους που χρησιμοποιούνταν για τον σκοπό αυτόν, συμπεριλαμβανομένων των βασικών παραμέτρων που χρησιμοποιήθηκαν

για την εξαίρεση συμπερίληψης μίας ή περισσότερων τέτοιων συγκεκριμένων ομάδων. Το αποθετήριο θα πρέπει να μην περιέχει δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα των αποδεκτών της υπηρεσίας. Ωστόσο, με δεδομένο την πολυπλοκότητα της λειτουργίας των διαφημιστικών εργαλείων που χρησιμοποιούνται στις ψηφιακές αγορές, καθίσταται δύσκολη η εφαρμογή της αρχής της διαφάνειας και του δικαιώματος ενημέρωσης του υποκειμένου σχετικά με τις πράξεις επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων του⁷⁴.

Τέλος, ο μηχανισμός εποπτείας και επιβολής (Κεφάλαιο 4) που προβλέπεται στην DSA παρουσιάζει σαφή ομοιότητα με τη δομή εποπτείας του ΓΚΠΔ⁷⁵. Υπενθυμίζεται ότι σημαντικό ρόλο για την επιβολή⁷⁶ των υποχρεώσεων των παρόχων πολύ μεγάλων επιγραμμικών πλατφορμών και πολύ μεγάλων επιγραμμικών μηχανών αναζήτησης διαδραματίζει η Επιτροπή (βλ. άρθρο 64 επ.)⁷⁷. Μάλιστα, σύμφωνα με το άρθρο 45 η Επιτροπή και το συμβούλιο ενθαρρύνουν την εκπόνηση εθελοντικών κωδικών δεοντολογίας⁷⁸ με σκοπό να συμβάλλουν στην ορθή εφαρμογή του Κανονισμού, λαμβανομένων υπόψη των προκλήσεων της αντιμετώπισης διαφόρων ειδών παράνομου περιεχομένου και συστημικών κινδύνων, σύμφωνα με το ενωσιακό δίκαιο ιδίως όσον αφορά τον ανταγωνισμό και την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

IV. Αντί επιλόγου

Καταλήγοντας, επικροτείται το γεγονός ότι η DSA στοχεύει στην προώθηση μεγαλύτερης προστασίας αναφορικά με τα θεμελιώδη δικαιώματα των χρηστών στο διαδίκτυο. Λαμβά-

74. Βλ. Article 29 Data Protection Working Part, Guidelines on Automated individual decision-making and Profiling for the purposes of Regulation 2016/679, 2017, σελ. 30.

75. Βλ. <https://www.dataguidance.com/opinion/eu-unpacking-eusuite-new-era-digital-legislation-%E2%80%9393>.

76. Στις 12 Ιουλίου 2024 η Επιτροπή απέστειλε προκαταρκτικά πορίσματα στην εταιρεία X, πρώην Twitter για παραβίαση της DSA. Επιπλέον, η Επιτροπή κίνησε επίσημες διαδικασίες κατά της Tik Tok τον Φεβρουάριο και Απρίλιο του 2024, της AliExpress τον Μάρτιο του 2024 και της Meta τον Απρίλιο και Μάιο του 2024. Σημειώνεται ότι η DSA δεν ορίζει προθεσμία λήξης της εν λόγω διαδικασίας. Η διάρκεια μιας έρευνας εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως μεταξύ άλλων από την πολυπλοκότητα της υπόθεσης και τον βαθμό συνεργασίας της επιγραμμικής πλατφόρμας με την Επιτροπή Βλ. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_24_3761

77. Βλ. S. Vergnolle, Enforcement of the DSA and the DMA- What did we learn from GDPR?, HAL open science, 2022, σελ. 105.

78. Μάλιστα, «η Επιτροπή έχει ως στόχο να διασφαλίσει ότι με τους κώδικες δεοντολογίας επιδιώκεται η αποτελεσματική διαβίβαση πληροφοριών, με σεβασμό των δικαιωμάτων και των συμφερόντων όλων των εμπλεκόμενων μερών, καθώς και ένα ανταγωνιστικό, διαφανές και δίκαιο περιβάλλον στην επιγραμμική διαφήμιση, σύμφωνα με το ενωσιακό και το εθνικό δίκαιο, ιδίως σε σχέση με τον ανταγωνισμό και την προστασία της ιδιωτικότητας και των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα», άρθρο 46 παρ. 2 Κανονισμού (ΕΕ) 2022/2065.

72. Βλ. Λ. Μήτρου, Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων νέο δικαιο-νέες υποχρεώσεις- νέα δικαιώματα, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2017, σελ. 77.

73. Βλ. Λ. Μήτρου, ό.π., σελ. 77, 78.

νοντας υπόψη το γεγονός ότι πολλές από τις υποχρεώσεις που προβλέπονται αποτελούν σημαντικές νομικές και πολιτικές καινοτομίες, οι ρυθμιστικές αρχές αλλά και οι εμπλεκόμενοι ιδιωτικοί φορείς (πλατφόρμες κ.α.) θα πρέπει να αναπτύξουν νέες διαδικασίες προκειμένου να εξασφαλίσουν την κατάλληλη εφαρμογή τους⁷⁹.

Δεν θα πρέπει να λησμονεί κανείς ότι στο ψηφιακό περιβάλλον και την εποχή των Big Data αναδύονται νέες πηγές διακίνησης αναφορικά με τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. Μάλιστα, η μεταβλητότητα του πλαισίου, εντός του οποίου χρησιμοποιούνται προσωπικά δεδομένα, αποτελεί αναμφισβήτητο ένα προβληματικό ζήτημα για τα θεμελιώδη δικαιώματα των προσώπων⁸⁰. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να παρέχονται κατάλληλες εγγυήσεις για την εξασφάλιση επαρκούς επιπέδου προστασίας προσωπικών δεδομένων των ψηφιακών χρηστών αλλά και να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα για την ενίσχυση της διαφάνειας⁸¹ και της λογοδοσίας των επιγραμμικών πλατφορμών, οι οποίοι συχνά θεωρούνται υπεύθυνοι επεξεργασίας ή

εκτελούντες την επεξεργασία. Εξίσου καίριας σημασίας θεωρείται η στάση των ψηφιακών χρηστών αναφορικά με την προστασία της ιδιωτικότητάς τους και ειδικότερα με την προστασία των προσωπικών τους δεδομένων. Όσο οι καταναλωτές αποκτούν μεγαλύτερη επίγνωση των σχετικών κινδύνων με την προστασία της ιδιωτικής τους ζωής, τόσο θα ελαχιστοποιούν στο αναγκαίο μέτρο το ψηφιακό τους αποτύπωμα⁸².

Συμπερασματικά, είναι σχεδόν βέβαιο ότι τα εθνικά δικαστήρια θα αποστείλουν στο ΔΕΕ τα αναγκαία προδικαστικά ερωτήματα για την διευκρίνιση ορισμένων ζητημάτων που θα ανακύψουν κατά την ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεων της DSA⁸³. Σε κάθε περίπτωση η DSA θα πρέπει να εφαρμοστεί υπό το φως των διατάξεων τόσο της ΕΣΔΑ όσο και του ΓΚΠΔ, προκειμένου να διασφαλιστεί επαρκές επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ψηφιακών χρηστών. Μένει λοιπόν να δούμε στην πράξη πώς εν τέλει θα ερμηνευθούν και θα εφαρμοστούν οι σχετικές με το δίκαιο προστασίας προσωπικών δεδομένων διατάξεις της DSA.

79. Βλ. *L. Ederson, I. Graef, F. Lancieri, Access to data and algorithms: for an effective DMA and DSA implementation, Centre on Regulation in Europe, Tilburg University, 2023, σελ. 7.*

80. Βλ. *Λ. Μήτρου, Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων νέο δίκαιο-νέες υποχρεώσεις-νέα δικαιώματα, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2017, σελ. 80.*

81. Ιδίως διαφάνεια αναφορικά με τον τρόπο λήψης συγκατάθεσης του ψηφιακού χρήστη. Βλ. *S. Human and F. Cech, A Human-centric Perspective on Digital Consenting: The Case of GAFAM,*

ePubwu Institutional Repository, Wirtschafts Universitat Wien Vienna University of Economics and Business, 2020, σελ. 18.

82. Βλ. *S. Quach, P. Thaichon, K. Martin, S. Weaven, R. Palmatier, Digital technologies: tensions in privacy and data, Journal of the Academy of Marketing Science, 50:1299–1323, 2022, σελ. 1310, 1311.*

83. Βλ. *F. Wilman, The Digital Services Act(DSA): An Overview, European Commission, 2022, σελ. 20.*

